

Εισήγηση στην Τακτική Σύγκληση τῆς Ι.Σ.Ι

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ*

Σεβασμιώτατοι ἄγιοι Ἀδελφοί,

καθηκόντως μὲ τὴν χάρι τοῦ Παναγίου Θεοῦ καὶ Κυρίου μας, συνεργόμεθα σήμερα εἰς τακτικὴν σὺνάξιν τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας μας γιὰ νὰ ἐπιληφθοῦμε ζωτικῶν αὐτῆς θεμάτων.

Κατὰ τὴν ἡμερησίαν διάταξιν [...] θὰ ἀσχοληθοῦμε καὶ πάλιν μὲ τὸ θέμα σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας. Ἐπιτρέψτε μου νὰ καταθέσω στὴν ἀγάπη σας κάποια στοιχεῖα:

α. Συμπληρώνονται σὲ λίγο χρόνο διακόσια (200) χρόνια ἀπὸ τὴν κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τὴν μὲ τόσες θυσίες καὶ ποταμούς αἵματος ἀποκτηθεῖσαν ἐλευθερία καὶ ἀνασύσταση τοῦ Κράτους μας. Διερωτῶμαι σὲ μία τόσο μεγάλη χρονικὴ διάρκεια γιατί τόσος παραπικρασμός, τόσες ἀντιπαραθέσεις μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας; Γιατί δὲν μπόρεσαν οἱ δύο αὐτοί, κύρια ὑπεύθυνοι, νὰ φανοῦν ἀντάξιοι μιᾶς βαρεῖας Ἐθνικῆς Κληρονομιάς ὑπερβαίνοντας καθημερινὲς μικρότητες καὶ ἐγωισμούς;

Θὰ προσπαθῆσω νὰ καταθέσω μία δική μου ἐρμηνεία:

Ὁ Βασιλεὺς Ὅθων θὰ γράφει πρὸς τὸν πατέρα του, Βασιλιᾶ τῆς Βαναρίας Λουδοβίκο στίς 13 Μαΐου 1831: «...ἡ πνευματικὴ ἀρχὴ τοῦ κλήρου τῆς χώρας θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ ἐπικίνδυνη γιὰ τὸν κοσμικὸ ἄρχοντα, ἂν ὁ ἀνώτερος κληρὸς συνιστοῦσε μία ομάδα, καθ' ὅσον ὁλόκληρος ὁ κληρὸς κατόπιν θὰ ἔπαιρνε τὸν λαὸ μὲ τὸ μέρος του ἐναντίον τοῦ ἄρχοντα».

Ὁ Ὅθωνας δὲν ἔχει χάσει μόνο τὴν ἐμπιστοσύνη του στὴν Ἐκκλησία ἀλλὰ φοβᾶται τὴν ὑπόνομευση καὶ τὴν ἀντιπαλότητα. Αὐτὸ τὸ σύνδρομο θὰ χαρακτηρίζει τὴν ἔξουσία καθ' ὅλη σχεδὸν αὐτὴν τὴν χρονικὴν περίοδο. Ἀκόμη καὶ στίς

* Τὸ κείμενο αὐτὸ ἀποτελεῖ ἐκτενὲς ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν εἰσήγηση τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου, ποὺ πραγματοποιήθηκε κατὰ τὴν Τακτικὴ Ἱερά Σύνοδο τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τὴν 3ην Ὀκτωβρίου 2017 ἐν Ἀθήναις.

μέρες μας ἀκούγοντας ἀπὸ τὰ ἔδρανα τῆς Βουλῆς «ὅτι ἡ Ἐκκλησία ζητάει κομμάτι ἐξουσίας», ἐρημνεύοντας μὲ τέτοιο τρόπο τὸν ἀγῶνα τῆς γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῶν ἱερῶν τῆς καὶ τὴν ἐπιμονή τῆς νὰ μένει πάντα ὄρθια στὶς ἐπάλλξεις τῆς.

Δὲν μπόρεσαν οὔτε ὁ Ὅθωνας οὔτε οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ κυβερνοῦν κατὰ καιροὺς αὐτὸν τὸν τόπο τὴν παραγγελία-ἐντολή ποὺ ἔδωσε στὴν Ἐκκλησία Του ὁ Χριστός: «οἱ δοκοῦντες ἄρχειν τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν οὐχ οὕτω δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν, ἀλλ' ὅς ἐάν θέλη γενέσθαι μέγας ἐν ὑμῖν, ἔσται ὑμῶν διάκονος, καὶ ὅς ἐάν θέλη ὑμῶν γενέσθαι πρῶτος, ἔσται πάντων δούλος· καὶ γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν» (Κατὰ Μάρκον, στ. 42-45) νὰ τὴν κατανοήσουν εὐαγγελικά.

Συνεχίζοντας ὁ Ὅθων τὴν ἐπιστολή του γράφει: «Νομίζω ὅτι θὰ μπορούσαμε νὰ ὑπερβοῦμε ὅλες αὐτὲς τίς δυσκολίες ἂν δημιουργούσαμε μία σύνοδο ὑπὸ τὴν διεύθυνση κάποιου Μητροπολίτη ποὺ θὰ ἦταν κάτι σὰν τοὺς προέδρους τῶν δικῶν μας ἐπιτροπῶν καὶ οὐσιαστικά δὲν θὰ εἶχε ἐξουσία».

Ἀφαίρεση ἀπὸ τὰ χέρια τῆς Ἐκκλησίας τῆς διοικήσεώς τῆς καὶ ἡ ἐναπόθεσή τῆς σὲ «εὐχρηστα» χέρια. Αὐτὸ ἴσχυσε στὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν Πολιτεία μέχρι πρότινος. Καὶ συνεχίζει ὁ Βασιλιάς: «Σὲ ὀρισμένα χρονικὰ διαστήματα ὁ ἄρχοντας θὰ μπορεῖ νὰ διαλέξει τὰ μέλη αὐτῆς τῆς Συνόδου». Καὶ ἀσφαλῶς ἡ ἐπιλογή τῶν προσώπων δὲν ἐγένετο μὲ τὴν ὑπόδειξη τῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ ἀπὸ τὸ πολιτικὸ περιβάλλον. Δυστυχῶς αὐτὸ θὰ εἶναι τὸ σῆθηδες καὶ ἀπὸ τοὺς συνεχίσαντες τὴν κρατικὴ Διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ πολλὰς δεκαετίες. Ἐργαλεῖα στὰ χέρια τῆς Πολιτείας οἱ «εὐχρηστοὶ» Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Ἀριστίνδην Σύνοδοι.

Ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ περιέχουσα τὸ Γένος γίνεται περιεχόμενον τοῦ Κράτους, δηλ. ἡ Γραμματεία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐκπαιδεύσεως. Γιὰ νὰ γίνει ἀδύνατη καὶ εὐχρηστη, ἀπεκόπη ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, διελύθησαν τὰ Μοναστήρια τῆς, ληλατήθηκε ἡ περιουσία τῆς καὶ ἀπωθεῖτο στὸ περιθώριον.

Αὐτὴ ὅμως δὲν ἦταν ἡ τακτικὴ μόνον τοῦ Ὅθωνος καὶ τῆς Ἀντιβασιλείας, ἀλλὰ σχεδὸν ὅλων ὅσοι τοὺς διαδέχθηκαν μέχρι τίς ἡμέρες μας.

Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, κάτω ἀπὸ τὴν σκέψη αὐτή, μετωνομάστηκε σὲ Ὑπουργεῖον Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, γιὰ νὰ μὴν ἀκούγεται ἡ λέξις «Ἐκκλησιαστικῶν». Τέλος μέγας ἀγῶνας ἔγινε κατὰ τὴν τελευταία δεκαετία τὰ Ἐκκλησιαστικὰ νὰ εἶναι ὑπηρεσία τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ.

Ἔτσι στὰ αἰσθήματα πού εἶχαν ἡ Ἀντιβασιλεία καὶ ὁ Θ. Φαρμακίδης προσετέθη καὶ ἡ σκέψη τοῦ Βασιλιᾶ Ὁθωνα, ὅτι ἡ Ἐκκλησία πρέπει οὐσιαστικὰ νὰ τεθεῖ ὑπὸ τὸν ἔλεγχο τῆς Πολιτείας.

Ἐπὶ τὸ πνεῦμα αὐτὸ ἐγένεε ἡ Διακήρυξις «περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ὑπογραφεῖσα στὸ Ναύπλιο στίς 23 Ἰουλίου (4 Αὐγούστου) 1833:

Ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως
ἡ Ἀντιβασιλεία: Κόμης Ἀρμανσπεργκ Πρόεδρος
Μάουερ, Ἔιδεκ

Οἱ Γραμματεῖς τῆς Ἐπικρατείας
Σ. Τρικούπης, Πρόεδρος, Ἀ. Μαυροκορδάτος,
Γ. Ψύλλας,

Γ. Πραϊδης, Ἰ. Κωλέττης, Δ. Σμάλτς

Διορισμὸς Ἱερᾶς Συνόδου
ΟΘΩΝ

Ἐλέω Θεοῦ Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος

Ἀκούσαντες τὴν γνώμην τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως Γραμματείας, ἀπεφασίσαμεν νὰ διορίσωμεν, καὶ διορίζομεν

1. Πρόεδρον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τὸν Μητροπολίτην Κορίνθου κ. Κύριλλον.
2. Ἐπίτροπον τῆς Ἐπικρατείας τὸν ὑπουργικὸν Σύμβουλον κ. Κωνσταντῖνον Σχινᾶν.

3. Συμβούλους, τὸν Μητροπολίτην Θηβῶν κ. Παῖσιον, τὸν Μητροπολίτην Σαντορίνης κ. Ζαχαρίαν, τὸν πρώην Μητροπολίτην Λαρίσης, ἐκκλησιαστικὸν τοποτηρητὴν Ἥλιδος κ. Κύριλλον, καὶ τὸν Ἐπίσκοπον Ἀνδρούσης κ. Ἰωσήφ, καὶ

4. Γραμματέα, τὸν ἱερομόναχον Θεόκλητον Φαρμακίδην

[...]

Ἐν Ναυπλίῳ τὴν 25 Ἰουλίου (6 Αὐγούστου) 1833

Ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως

Ἡ Ἀντιβασιλεία

ὁ Κόμης Ἀρμανσπεργκ, Πρόεδρος,
Μάουερ, Ἔιδεκ.

Ὁ ἐπὶ τοῦ Βασ. Οἴκου,
τῶν Ἐξωτερικῶν, τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ
τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως
Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας
Σ. Τρικούπης

«Εἰς τὴν Σύνοδον παρευρίσκειται εἷς βασιλικὸς ἐπίτροπος, διοριζόμενος καὶ αὐτός, καθὼς καὶ ὁ Γραμματεὺς τῆς Συνόδου, παρὰ τοῦ Βασιλέως· οἱ λοιποὶ ὑπάλληλοι τοῦ Γραφείου διορίζονται ἀπ' εὐθείας παρὰ τῆς Συνόδου καὶ ἐπικυροῦνται παρὰ τῆς Κυβερνήσεως.

Ὁ Βασιλικὸς Ἐπίτροπος παρεδρεύει εἰς ὅλας τὰς συνεδριάσεις τῆς Συνόδου καὶ ἀντιπροσωπεύει παρ' αὐτῇ τὴν Κυβέρνησιν. Πᾶσα δὲ ἀπόφασις ἢ προᾶξις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, γινομένη ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Βασιλικοῦ Ἐπιτρόπου, ἢ μὴ φέρουσα τὴν προσυπογραφὴν αὐτοῦ, εἶναι ἄκυρος».

Τὸ πνεῦμα αὐτὸ θὰ ἐπικρατήσῃ καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν ἀνακήρυξη τοῦ Αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας (Πατριαρχικὸς Τόμος 1850) καὶ τὴν ψήφιση τῶν Νόμων Σ καὶ ΣΑ τοῦ 1852, παρὰ τὸν ὄρον τοῦ Πατριαρχικοῦ Τόμου: «... Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἔσται ἡ ἐν Ἑλλάδι ἀνωτάτη Ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή, διοικοῦσα τὰ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱερούς κανόνας ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως ἀπὸ πάσης κοσμικῆς ἐπεμβάσεως».

Αὐτὴ ἡ καθεστωτικὴ προᾶξις θὰ συνεχισθῇ μέχρι τὸ 1909 καὶ θὰ ὀνομασθῇ ἐπιτυχημένα «Βαβυλώνειος Αἰχμαλωσία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος».

β. Τὸ ἔτος 1909 συνεστήθη τὸ Νέο Γενικὸ Ἐκκλησιαστικὸ Ταμεῖο (ΦΕΚ 270Α/19.9.1909). Σκοπὸς αὐτοῦ ἦταν ἡ περισυλλογὴ τῆς διασπαθιζομένης μέχρι τότε Ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, ἢ καταβολὴ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν δαπανῶν καὶ κυρίως ἔδινε νέα ἐκκλησιαστικὴ πνοή.

«Τὸν κύριον πόρον τοῦ Ταμείου αὐτοῦ», θὰ γράψῃ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μελέτιος Μεταξάκης, «ἀποτελοῦν τὰ περισσεύοντα ἔσοδα τῆς ἐτησίᾳ διαχειρίσεως τῆς περιουσίας τῶν ἐν τῷ κράτει διατηρουμένων Μονῶν. Εἰς τὸ ταμεῖον αὐτὸ μετεβιβάσθη ἡ μισθοδοσία τοῦ προσωπικοῦ τῆς Συνόδου τῶν Ἀρχιερέων, τῶν Ἱεροκηρύκων, τῶν Καθηγητῶν τῶν Ἱερῶν ἐν τοῖς Ἐκπαιδευτηρίοις τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, ἣτις μέχρι τότε κατεβάλλετο ὑπὸ τοῦ Δημοσίου Ταμείου... Τὸ Γενικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Ταμεῖον, ἐπὶ ὑγιῶν τεθειμένων βάσεων ἐξελίσσεται ὀμαλῶς. Ἡ πρόσοδος αὐτοῦ ἀπὸ 283.323 δραχ. τὸ 1910 ὑπερέβη τὰ 2.000.000 τὸ 1919, διὰ τῆς ὀλοένα μὲν βελτιώσεως τῆς διοικήσεως τῶν Μονῶν. Ἐκ τοῦ ταμείου μισθοδοτοῦνται σήμερον 70 Μητροπολίται, Ἀρχιεπίσκοποι, Ἐπίσκοποι καὶ Τοποτηρηταὶ χηρευσουσῶν ἢ σχολαζουσῶν Ἐπισκοπῶν, 11 Ἱεροκήρυκες, 64 Καθηγηταὶ Ἱερῶν Μαθημάτων καὶ 24 ἄλλοι Ἐκκλησιαστικοὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ ὑπάλληλοι, καταβάλλονται δὲ ἐν γένει ὅλα τὰ ἔσοδα τῆς Ἀνωτέρας Ἐκκλησιαστικῆς Διοικήσεως ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ Νέᾳ Ἑλλάδι πλην Σάμου καὶ Κρήτης. Τὸ μέγα ὅμως ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα, ἡ μισθοδοσία τοῦ

Ἐνοριακοῦ Κλήρου, παραμένει καί πάλιν ἄλυτον. Διὰ τὰ μισθοδοτηθῶσι οἱ Ἐφημέριοι τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας μᾶλλον δὲ τῆς ὅλης Ἑλλάδος, ὧν ὁ ἀριθμὸς δὲν θὰ εἶναι κατώτερος τῶν 8.000 καὶ χρειάζεται τὸ ποσὸν οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν 24.000.000 δραχμῶν.» (Ἐπόμνημα Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μελετίου Μεταξάκη, 1920).

Ὁ ἴδιος ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν λαὸ τῆς Ἀθήνας, εἶχε προσδιορίσει ἀπὸ τὸ 1910 τοὺς βασικοὺς ἄξονες τῆς Ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς τῆς παρατάξεώς του λέγοντας: «... Ἐκκλησία ἐστερημένη ἐσωτερικῆς ζωῆς, περιορισμένη εἰς ξηροὺς τύπους καὶ τῆς ὁποίας ὁ ἐνοριακὸς ἰδίᾳ κληρὸς κατατρυχόμενος ὑπὸ πενίας καὶ ἀμαθείας εἶναι ἐντελῶς ἀνίκανος ὅπως ἐξυπηρετήσῃ τὴν ὑψηλὴν αὐτῆς ἀποστολήν».

Ἡ φιλοβενιζελικὴ δὲ ἐφημερίδα «Πατρις», σὲ πρωτοσέλιδο ἄρθρο της μετὶ τίτλου: «Τὸ Γουδι στὴν Ἐκκλησία», γράφει:

«Μετὰ τὸ Γουδι τῆς Πολιτείας, ὅπερ ἔφερον τὴν σημερινὴ ἀνόρθωση, ἦτο ἐπιβεβλημένο ἀνάλογο κίνημα πρὸς ἀνόρθωση τῆς Ἐκκλησίας, ἣτις πρέπει ἐν πάσῃ στιγμῇ νὰ συμβαδίσῃ μετὰ τοῦ Κράτους εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ μεγαλείου ... διότι εἶναι καιρὸς νὰ ἀνορθωθῶσι καὶ νὰ ἐξυγιανθῶσι τὰ τῆς Ἐκκλησίας συμφῶνως μὲ τὰς ὑγιεῖς ἀντιλήψεις. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ποτέ, ὅτι ἡ θρησκεία ὑπῆρξε διὰ τὴν ἑλληνικὴ φυλὴ ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τῆς ἀντοχῆς της εἰς τὰς δοκιμασίας καὶ τοῦ σθένους της διὰ τὴν πρόοδον. Καὶ σήμερον ὑπέροπτε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔχει ἀνάγκην Ἐκκλησίας κύρους καὶ περιοπῆς, διὰ νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐπικρατήσεως, τὸν ὁποῖον ὑπὸ αἰσίους οἰωνοὺς ἤρchiσε».

Ἀξίζει νὰ ὑπογραμμίσουμε ἐδῶ τὰ λόγια του τότε Μητροπολίτου Καλαβρυτινῶν:

«Κατὰ τὸ ἔτος 1910 ἦλθεν ἀνθρωπὸς τις ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς καὶ ἐνόμισα ἐκ τῶν λόγων του, ὅτι ἀνέτειλε κάτι διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ ἦλθον κατόπιν οἱ διάδοχοι ν' ἀρπάσουν καὶ τὰς κανδήλας τῶν Μονῶν καὶ τῶν Ναῶν. Τὸ ἔτος ὅμως 1918 ἔφερον εἰς ἡμᾶς ἀπογοήτευσιν, διότι ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐγένετο ἡ ἀρχὴ τῆς δημεύσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας». Ἀσφαλῶς ἡ μετᾶλλαξις τοῦ εὐνοϊκοῦ πνεύματος ὠφείλετο στὰ περίφημα Βασιλικά-Βενιζελικά (Ἀνάθεμα 12 Δεκ. 1916), [Γερασίμου Κονιδάρη, «Ἀνάθεμα κατὰ Βενιζέλου», Θ.Η.Ε. 2 (1963), σσ. 473-477].

Μετὰ ἀπὸ τὴν ἐπικράτηση τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου ἐξεθρονίσθη ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Θεόκλητος Μηνόπουλος καὶ ἐξελέγη ὁ Μελέτιος Μεταξάκης στίς 18 Φεβρουαρίου 1918, φίλα προσκείμενος στὴ μερίδα τοῦ Ἐλευθε-

ρίου Βενιζέλου. Ἡ ἐκλογικὴ ἀναμέτρηση ὅμως τῆς 1ης Νοεμβρίου 1920 ἀνέτρεψε τὴν πολιτικὴν κατάσταση στὴν Ἑλλάδα, ὀδηγώντας σὲ ἥττα τὸν Βενιζέλο καὶ στὴν ἐπάνοδο τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου. Τὸ μήνυμα πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Μελέτιο ἦταν σαφές. Ὁ νέος Πρωθυπουργὸς Δημήτριος Ράλλης δὲν ὠρκίσθηκε ἐνώπιον τοῦ νομίμου Μητροπολίτου, ἀλλ' ἐνώπιον ἐνὸς ἱερέως. Οἱ πολιτικὲς θὰ δημιουργήσουν τὴν πλήρη ἀνατροπὴ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τόσο στὴν Ἑλλαδικὴ Ἐκκλησία ὅσο καὶ στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο θὰ δημιουργηθεῖ «ἐκκλησιαστικὸς κυκεὼν». Μὲ ἕνα Β. Διάταγμα τῆς 16 Δεκ. 1920 ἡ πολιτοκρατία φάνηκε καὶ πάλι αὐταρχικὴ καὶ ἀπεκατέστησε χωρὶς ἐκκλησιαστικὴ πράξη τοὺς καθαιρεθέντες καὶ ἐκπτώτους Ἀρχιερεῖς, μερικὸς ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὤρισε ὡς συνοδικὰ μέλη τῆς συγκροτηθείσης γιὰ δευτέρη φορὰ Ἀριστίνδην Συνόδου καὶ ἀποκατέστησε τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Θεόκλητον. Τοῦ Ἀθηνῶν ἀποκατασταθέντος ἐπεμβάσει καὶ θελήσει τῆς Πολιτείας, ἡ Πολιτεία εἶχε τὴν Ἐκκλησία ὑποτάξει πλήρως.

Οἱ κατὰ τέτοιον τρόπον κατασταθέντες Ἀρχιερεῖς δὲν ἠδύναντο νὰ ἐναντιωθοῦν σὶς ἀποφάσεις τῆς Πολιτείας. Γι' αὐτὸ ὁ τότε Ὑπουργὸς Γεωργίας θὰ ἀπαιτήσῃ ἀγενῶς: «*Ἡ ἀπαλλοτριώσεις θὰ γίνῃ, διότι τοῦτο εἶναι δημοσία ὠφέλεια καὶ ἀνάγκη, ἣν δὲν δύνανται νὰ ἐμποδίσωσιν αἱ ἀναχρονιστικαὶ σκέψεις περὶ διατηρήσεως τῆς Μοναστηριακῆς περιουσίας, χρησιμοποιοιμένης εἰς ὄφελος ὀλίγων, παρεμπόδισιν τῆς καλλιιεργείας καὶ καταπίεσιν τῶν καλλιεργητῶν καὶ ἀκτημόνων*».

Πιεζόμενος ὑπὸ τῶν Ἱεραρχῶν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Θεόκλητος συνεκάλεσε, ἄνευ ἐγκρίσεως τῆς Πολιτείας, τὴν Ἱεραρχίαν τῆς Ἐκκλησίας γιὰ νὰ εἰσπράξῃ τὸν κόλαφον τῆς Πολιτείας μὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 20380 (10.6.1922) ἔγγραφο αὐτῆς ποὺ ἔχει ὡς ἐξῆς:

Πρὸς τὴν *Ι.Σ.*

τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

*Ἐπὶ τῇ ὁμαδικῇ συγκεντρώσει ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῶν Σεβ. Ἀρχιερέων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τὸ Ὑπουργεῖον προάγεται νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ἐκπληξίν του διὰ τὴν τοιαύτην προᾶξιν τὴν ἄνευ ἐγκρίσεως αὐτοῦ συντελεσθεῖσαν. Τὸ τοιοῦτον μὴ ἐρειδόμενον ἐπὶ τῶν διεπόντων τὴν Ἐκκλησίαν νόμων τοῦ Κράτους, ἐμφανίζον δ' ἀρχὴν ἄγνωστον καὶ ἔκνομον ἐν ταυτῶ, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐλέγχει τὴν *Ι.Σ.* δυσπιστοῦσαν πρὸς τὴν ὑπὲρ αὐτῆς ἀείποτε ἐπιδειχθεῖσαν μέριμναν τῆς Πολιτείας, ἥτις οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν καὶ ἐν τῶ παρόντι ἔδει νὰ ἀμφισβητηθῇ, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ ἐξωθήσεως τῶν Ἀρχιερέων εἰς τὴν ἀυθαίρετον προᾶξιν τῆς*

ἐγκαταλείψωσ τῶν Ἐπισκοπῶν των καὶ τῆς ἄνευ ἡμῶν ἀδείας ἐλεύσεως εἰς Ἀθήνας παρέχει πράγματα τῇ Πολιτεία.

Εἴμεθα πεπεισμένοι, ὅτι ἡ Σύνοδος ἐμβαθύνουσα εἰς πράγματα καὶ ἐπὶ πλέον ἀναγνωρίζουσα, ὅτι ἡ ἐκτροπὴ τῶν λειτουργῶν τοῦ Ὑψίστου οἰουδήποτε βαθμοῦ καὶ κλάδου εἰς ἔργα ἀλλότρια πρὸς τὴν πνευματικὴν αὐτῶν ἀποστολὴν μειοῖ ἐν τῇ κοινῇ συνειδήσει αὐτὸ τὸ κῦρος τῆς Ἐκκλησίας, ἐμπιστευομένη δ' αὕτη εἰς τὴν μέριμναν τῆς Πολιτείας καὶ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ὡς μόνων ἀρμοδίων παραγόντων, τὴν κατὰ τὸ δυνατόν προστασίαν παντός ἀφορῶντος τὴν Ἐκκλησίαν ζητήματος θὰ παραγγείλῃ πρὸς τοὺς Σ.Σ. Ἀρχιερεῖς νὰ ἐπισπεύσωσι τὴν εἰς τὰς Ἐπισκοπὰς αὐτῶν ἐπάνοδον, μετριαζομένης οὕτω τῆς εὐθύνης αὐτῶν ἀπέναντι ἡμῶν ἐπὶ τῇ ἐκνόμῳ αὐτῇ ἐνεργείᾳ.

Ὁ Ὑπουργός
Κ. Πολυγένης

Ἐπειδὴ ἀντέστησαν σθεναρῶς οἱ Ἀρχιερεῖς, συνεκροτήθη διὰ τρίτην φορὰν Ἀριστίνδην Σύνοδος, ἡ ὁποία καὶ προβαίνει κεραινοβόλως εἰς τὴν β' ἐκθρόνισιν τοῦ Θεοκλήτου καὶ εἰς πλήρωσιν ὀκτώ χηρευουσῶν Μητροπόλεων, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς Πολιτείας.

Ἡ Πολιτεία ἠθέλησε καὶ τὸν α' καὶ τὸν β' ἐκθροισμὸν τοῦ Ἀθηνῶν Θεοκλήτου. Ἡ Πολιτεία ἠθέλησε καὶ τὴν α' καὶ τὴν β' ἀνάρρησιν τοῦ Θεοκλήτου εἰς τὸν Θρόνον Ἀθηνῶν. Ἡ Πολιτεία ἠθέλησε τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Μελετίου εἰς τὸν Θρόνον τῶν Ἀθηνῶν, ἡ Πολιτεία καὶ τὴν ἐκ τοῦ Θρόνου τούτου ἀπομάκρυνσίν του (ἐγγραφον 1212/23 τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐκκλησιαστικῶν Ἰ. Σιώτη).

Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν «ἡ Νόμῳ κρατοῦσα Πολιτεία ἐπέτυχε τὴν πλειοψηφίαν σπὸ σῶμα τῆς Ἱεραρχίας καὶ ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Θεοκλήτου μετ' Ἀριστίνδην Σύνοδον διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1657/23 ἐκτελεσθέντος αὐθημερόν (23.2.1923) τὸν Ἀρχ. Χρυσόστομον Παπαδόπουλον». Εἰς τὴν συνεδρίαν τῆς Ἱεραρχίας τῆς 24.12.1923 ὠμίλησε ὁ ἀρχηγὸς Ν. Πλαστήρας λέγοντας τὰ ἑξῆς:

«Ἡ Ἐπανάστασις αἰσθάνεται ἐαυτὴν εὐτυχῆ, διότι ἐπιληφθεῖσα τοῦ διακανονισμοῦ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος καὶ τῆς ἐξυγιάνσεως τῆς Ἐκκλησίας βλέπει τοὺς Ἱεράρχας αὐτῆς νὰ συνέρχωνται ἐπὶ τὸ αὐτὸ διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην. Ἡ Ἐπανάστασις, ὡς καὶ πᾶσα ἀρχὴ ἀναλαμβάνουσα τὴν διακυβέρνησιν τῆς χώρας, ἀντιλαμβάνεται ἅμα τῇ εἰς ταύτην ἐσόδῳ τὴν ἔλλειψιν τῆς παιδείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς καὶ τὴν κατάπτωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος. Δι' αὐτὸ ἡ Ἐπανάστασις δὲν ἠθέλησε καὶ περὶ αὐτῶν ἐξ ἀρχῆς νὰ μεριμνήσῃ. Πλην οἱ

ἔσωτερικοὶ τῆς Πολιτείας κλονισμοὶ δὲν τὴν ἀφῆκαν ἐλευθέραν νὰ μεριμνήσῃ ἀμέσως περὶ τῶν δύο τούτων σπουδαιοτάτων κλάδων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Παιδείας. Οἱ ἔσωτερικοὶ κλονισμοὶ οἱ ἐπεκαθέντες καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἶναι οἱ ἄγοντες αὐτὴν εἰς τὸ βάραθρον τὸ ἐκκλησιαστικόν. Πλὴν εὐρέθησαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπίλεκτα αὐτῆς μέλη, πρωτοστατοῦντος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀθηνῶν, δι' οὗ ἐπετελέσθη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ σπουδαῖον ἔργον. Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα πάντα ἡ Ἐπανάστασις δὲν εἶναι εὐχαριστημένη· θὰ ἤθελε ῥιζοσπαστικώτερον ἔργον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ νὰ συντελεσθῆ, ὥστε ἡ Ἐκκλησία καὶ παιδεία, ἀπὸ κοινοῦ βαδίζουσαι, νὰ ἐπιτελέσωσι τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὑψηλὴν καὶ ἱερὰν ἀποστολὴν των. Λυπεῖται δι' αὐτὸ σφόδρα ἡ Ἐπανάστασις, διότι ἐν τῷ ὀλίγῳ χρονικῷ διαστήματι καθ' ὃ διηύθυνε τὰ κοινὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιληφθῆ ταχύτερον καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων. Παρηγορεῖται ὅμως καὶ ἐαυτὴν λογίζεται, διότι εἰς τὰ ἀνώτερα Ἐκκλησιαστικὰ στελέχη εἰσῆλθον καὶ ἐκλεκτὰ μέλη μὴ κατατριβέντα. Ἡ Ἐκκλησία ἤρchiσε νὰ ἀναγεννᾶται καὶ ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἀρχεται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἡ περίοδος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀναγεννήσεως. Θὰ παρεκάλει ὅθεν ὑμᾶς, Σεβ. Γεράρχαι, ἡ Ἐπανάστασις, ὅπως ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἀφίνοντες κατὰ μέρος πᾶσαν ἀτομικὴν συμπάθειαν καὶ ἀντίληψιν ἐπιφέρητε ἐκκαθάρισιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Τὸ κοινὸν τῆς Ἐκκλησίας συμφέρον ἔστω ὁ γνώμων τῶν σκέψεων ὑμῶν. Ἡ μετριοπάθεια τοῦ Μακαριωτάτου Ἀθηνῶν, ἡ σύνεσις καὶ μόρφωσις αὐτοῦ ἐντὸς ὀλίγου συνέβαλε εἰς τὴν ἐπιτευχθεῖσαν λύσιν τοῦ ζητήματος. Ἔστωσαν δὲ βέβαιοι καὶ οἱ ἀποκουροῦντες ὅτι σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀναγεννήσεως θὰ προσφέρωσιν. Ὁμολογητέον δὲ ὅτι ἐκ τῆς ἐπ' ἐσχάτων ἀναμίξεως πολλῶν Ἱεραρχῶν εἰς τὴν πολιτικὴν ἐχρεωκόπησαν οὗτοι. Ἐκ τοῦ ποιμνίου τοῦ ἔχοντος καλὸν ποιμενάρχην ἀντάξιον τῆς ὑψηλῆς του ἀποστολῆς καὶ γνωρίζοντος τὰς ὑποχρεώσεις του δύναται νὰ ἐκπληθῆσῃ ἀγαθόν τι διὰ τὴν Πολιτείαν. Ἡ Ἐπανάστασις ἐλπίζει ὅτι θὰ ἐξέλθῃ ἐξ ὑμῶν ἔργον ὠφέλιμον εἰς τὴν μέλλουσαν γενεάν καὶ θὰ ἐθεώρει ἐαυτὴν εὐτυχή, ἂν ἤρxiηται ἡ ἀναγέννησις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐν καιρῷ δουλείας οὐκ ὀλίγα προσέφερε, θὰ ἐπεθύμει ὅθεν, ὅπως μὴ περιορισθῆτε εἰς παναρχαίους κανόνας, ἀλλ' εἰς ῥιζοσπαστικὰ μέτρα προβῆτε».

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπόμενοι δικτάτορες ἀκολούθησαν τὸν ἴδιο τρόπο διοικήσεως. Στὰ χέρια τους ἦταν ὁ θεσμὸς τῶν Ἀριστίνδην Συνόδων, ἡ ἀφαίμαξις τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας, ὁ παραγκωνισμὸς καὶ ἐμπαιγμὸς τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ Γ.Ε.Τ. καταργεῖται καὶ δημιουργεῖται, παρὰ τὶς ἀντιδράσεις τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Ὄργανισμὸς Διοικήσεως Ἐκκλησιαστικῆς Περιουσίας (Ο.Δ.Ε.Π.).

Σκοποί του ἦσαν:

1. Νὰ συνεχίσει τὸ ἔργον τοῦ Γ.Ε.Τ.
2. Νὰ μεριμνήσει γιὰ τὴν ρευστοποίηση τῆς Μοναστηριακῆς Περιουσίας μετὰ τὴν διάκρισίν της εἰς *Διατηρητέα* καὶ *Ρευστοποιητέα*.
3. Νὰ διαχειριστῆ τὰ χρήματα ποῦ θὰ προκύψουν ἀπὸ τὶς ἀπαλλοτριώσεις τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων.

Κατὰ τὸν Στολίδη μετὰξὺ τῶν ἐτῶν 1919 καὶ 1930 ἀπαλλοτριώθηκαν ἐκτάσεις ἀξίας ἐνὸς δισεκατομμυρίου δραχμῶν. Ἐκ τούτων κατετέθησαν στὸ Ἐκκλησιαστικὸ Ταμεῖο τοῦ Ο.Δ.Ε.Π. μόνο 40 ἐκ. (δηλαδή τὸ 4% τῆς ὀφειλῆς).

Ὁ Ἀναγκαστικὸς Νόμος 1731/1939 (ΦΕΚ Α' 192/15.5.1939) «Περὶ καταβολῆς ἀποζημιώσεως ἀπαλλοτριωθειῶν ἐκτάσεων» ὥρισε θέλοντας νὰ τακτοποιήσει τὶς ἐκκρεμότητες: «Συντέλειαι τῆς ἀπαλλοτριώσεως, διὰ μεταβιβάσεως τῆς ἰδιοκτησίας εἰς τὸν ὑπὲρ οὗ ἐνεργήθη αὕτη, ἐπέρχεται μόνον ἀπὸ τῆς εἰς τὸν δικαιοῦχον καταβολῆς τῆς ὀρισθείσης προσωρινῆς ἢ ὀριστικῆς ἀποζημιώσεως ἢ ἀπὸ τῆς εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως δημοσιεύσεως τῆς γενομένης εἰς τὸ Ταμεῖον Παρακαταθηκῶν καὶ Δανείων κατὰ τὸ ἄρθρον 24 τοῦ παρόντος νόμου καταθέσεως, ἢ, ἂν ὑπόχρεων πρὸς καταβολὴν εἶναι τὸ Δημόσιον, εἴτε ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ χρηματικοῦ ἐντάλματος πληρωμῆς».

Οἱ ἀνωτέρω διατάξεις τοῦ Α.Ν. 1731/1939 κωδικοποιήθηκαν ἀμετάβλητες ὡς «Κώδικας Ἀπαλλοτριώσεων» ποῦ κυρώθηκε μὲ τὸ ἄρθρο μόνου τοῦ Β.Δ. τῆς 29/30.4.1953 (ΦΕΚ Α' 109/30.4.1953), στὸ ἄρθρο 2 παρ. 3 τοῦ ὁποίου προβλέπεται: «Ἀπαλλοτριώσεις μὴ συντελουμένη κατὰ τὰ ἐν ἄρθρῳ 7 παρ. 1 τοῦ παρόντος Νόμου ὀριζόμενα ἐντὸς τετραετίας ἀπὸ τῆς κηρύξεώς της θεωρεῖται αὐτοδικαίως ἀνακληθεῖσα». Ἡ ξενικὴ κατοχὴ, οἱ ἀνώμαλες πολιτικὲς καταστάσεις κάλυψαν τὸ θέμα.

Ἀκολούθησε ὁ Ν. 2185/1952 «περὶ ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως κτημάτων πρὸς ἀποκατάστασιν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν καὶ κτηνοτρόφων» καὶ ἡ σχετικὴ σύμβασις (ΦΕΚ 289 - 8 Ὀκτ. 1952).

Οἱ πολλὲς διαφορὲς, ἐλλείψεις καὶ διενέξεις ποῦ παρετηρήθησαν ἀπεφασίσθη νὰ ἀντιμετωπισθοῦν ὑπὸ Ἐπιτροπῆς ποῦ συνεστήθη διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 312/9.3.1972 κοινῆς ἀποφάσεως τῶν Ὑφυπουργῶν Ἐθνικῆς Οἰκονομίας ἐπὶ θεμάτων Γεωργίας, Οἰκονομικῶν, Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, προκειμένου νὰ ἐξετάσει τὶς διαφορὲς ποῦ δημιουργήθηκαν μετὰξὺ Ο.Δ.Ε.Π. καὶ Δημοσίου.

Τὰ Μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ἐργάσθησαν ἐπὶ πολὺ, δυστυχῶς ὅμως δὲν κατέληξαν σὲ πόρισμα καὶ τὸ θέμα παραμένει μέχρι σήμερον σὲ ἐκκρεμότητα.

Πολὺς ὑπῆρξε ὁ θόρυβος γιὰ τὸν Ν. 1700 (ΦΕΚ Α΄ 61/6 Μαΐου 1987, τὸν νόμο τὸν ὀνομασθέντα Νόμο Τρίτη καὶ τὸν ἀκολουθήσαντα Ν. 1811 (ΦΕΚ Α΄ 231/13 Ὀκτ.).

Μετὰ ἀπὸ τὴν ἀπόφαση ἐπ’ αὐτῶν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων (ὑπόθεσις ἀριθ. 10/1993/405/483-484), σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὸ Εὐρωπαϊκὸ Δικαστήριον ἀπεδέχθη τὴν προσφυγὴ Ἱερῶν Μονῶν, γιὰ τίς ὁποῖες ὁ Ν. 1700/1987 παρεβίασε τὸ ἄρθρο 1 τοῦ Πρωτοκόλλου 1 καὶ τὸ ἄρθρο 6 τῆς Εὐρωπαϊκῆς Συμβάσεως Δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, «πᾶν φυσικὸν ἢ νομικὸν πρόσωπον δικαιούται σεβασμοῦ τῆς περιοσίᾳς του. Οὐδεὶς δύναται νὰ στερηθῆ τῆς ἰδιοκτησίᾳς αὐτοῦ εἰ μὴ διὰ λόγους δημοσίας ὠφελείας καὶ ὑπὸ τοὺς προβλεπομένους ὑπὸ τοῦ Νόμου καὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ διεθνοῦς δικαίου». Ἐκτοτε ἔχουν ὀδηγηθῆ τὰ πράγματα σὲ ἀδιέξοδο, τόσο πού νὰ ἀποροῦμε ἀν ἰσχύει ὁ Νόμος 1700 ἢ ὄχι. Διερωτᾶται κανεὶς: ἓνα θέμα πού ἔχει δημιουργήσει τόσα προβλήματα στὴν πορεία τῶν δύο φορέων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνες εἶναι εὐκόλο νὰ ἀντιμετωπισθῆ στὶς ἡμέρες μας, κατὰ τίς ὁποῖες ὑπάρχουν καὶ συνεχῶς προστίθενται καὶ ἄλλα πολυποικίλα καὶ σύγχρονα τεράστια προβλήματα;

Δὲν εἶναι εὐκόλο, ἀλλὰ ὄχι καὶ ἀκατόρθωτο. Ἀρκεῖ νὰ δημιουργηθοῦν οἱ προϋποθέσεις καὶ εἰς τοὺς δύο χώρους καὶ αὐτὲς εἶναι: ἡ εἰλικρίνεια, ὁ σεβασμός, ἡ Ἀγάπη γιὰ τὴν ἀλήθεια καὶ τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος μακριὰ ἀπὸ προκαταλήψεις, ἰδεοληψίες καὶ δογματισμούς.

Μία ἐνθαρρυντικὴ προσπάθεια πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ εἶναι:

α. Ἡ Πρωθυπουργικὴ Ἀπόφαση γιὰ σύσταση Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴ μελέτη καὶ ἐπίλυση θεμάτων πού ἀπασχολοῦν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος (Φ.Ε.Κ. 963/24 Μαΐου 2011).

β. Ὁ Νόμος 4182/2013, ἄρθρα 83-89 περὶ Συστάσεως Ἐταιρείας Ἀξιοποιήσεως Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκίνητης Περιουσίας (Φ.Ε.Κ. 185, 10 Σεπτεμβρίου 2013), καὶ

γ. Ἡ πρόταση τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομίας καὶ Ἀνάπτυξης γιὰ ἓνα Ὁλοκληρωμένο Πρόγραμμα Ἀξιοποιήσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκίνητης Περιουσίας (2254/29 Αὐγούστου 2017).

[...]

Σᾶς εὐχαριστῶ.